

nositelé sice kritické stanovisko k platnému hospodářskému řádu, nepřejí si však jeho zásadní změny. Jediné vhodné prostředky proti výstřelkům liberálního hospodářského řádu spatřují dánští rolníci v družstvech; od státních zásahů (zákony proti trustům atd.) si ničeho neslibují a odmítají je proto.

Lze prokázat, že příklon dánských rolníků ke spotřebním družstvům souvisí v největší části s politickými zápasy tehdejší doby. Než i při zakládání máslařských družstev a družstevních jatek jakož i při založení prvního velikého družstva nákupního (jutské družstvo nákupu krmiv) hrál rozhodující roli boj dánských rolníků o jejich společenskou rovnoprávnost. Vedle vlastních hospodářských úkolů sledují též všechna v novější době založená dánská družstva více méně uvědoměle cíl zachovati nebo dokonce zlepšiti sociální postavení dánského rolnictva. Dánské družstevní hnutí jest tudíž, uzavírá autor, důležitou částí celkového zjevu, sociálního hnutí rolníků této země, které bylo ukončeno v roce 1901 odstraněním konservativní menšinové vlády. A v neposlední řadě nutno připisati k dobru hospodářským úspěchům dánských družstev, že dějiny tohoto sociálního hnutí dánských rolníků staly se dějinami plného zdaru určitého sociálního hnutí. *A. Klimt.*

Dr. HANS COMPRIX: DIE ARBEITNEHMERBANKEN. Ihre Entwicklung und Bedeutung in wirtschaftlicher und sozialer Hinsicht. Vyšlo ve sbírce „Soziale Organisationen der Gegenwart“. Forschungen und Beiträge. Herausgegeben von Prof. Dr. Ernst Grünfeld, Halle a. d. S. Band 11. C. L. Hirschfeld, Verlag, Leipzig C 1., 1929. Stran X + 180 za RM 825.

V řadě sociálních organizací, jež ovlivňují dnešní hospodářský život, jsou nejmladším útvarem dělnické banky, t. j. bankovní ústavy opírající se o odborové organizace, jimž mají býti oporou v hospodářských bojích o lepší sociální postavení jejich členstva. Vyrůstá v nich nový bankovní typ, jehož svéráznost a význam vyžadují zvýšené pozornosti a vědeckého zkoumání, jehož zdařilým pokusem je přítomná práce. Autor vymezuje v úvodu pojem dělnické banky a v dalších pěti kapitolách načrtává historii dělnického bankovníctví, zkoumá příčiny vzniku a poslání dělnických bank, osvětluje podrobně jejich organizaci, praktickou činnost a obchodní vývoj, všímá si i jejich zvláštních bankovních hospodářských a sociálně ekonomických otázek, jež jsou dány jejich svérázností a složením a ukazuje na sociální význam dělnického bankovníctví. Připojen jest přehled literatury jak knižní tak i časopisecké. Vychází od německých dělnických bank, přechází pak k charakteristice dělnického bankovníctví v Americe a v ostatních evropských státech.

Dělnické banky jsou zakládány teprve v době poválečné. Působí tu jednak vnější příčiny a účele, jednak motivy ideologické a účele hospodářskopolitické. Vnější příčiny a účele zakládání dělnických bank jsou podle autora všude a u všech bank téměř stejné až na místní praktické potřeby. V Německu je to potřeba vyřizovati bankovní obchodní záležitosti odborových organizací a jejich členů vlastními ústavami, jež by podržely i zisky, které měly z těchto obchodů dosud banky soukromé. Úmyslem zakladatelů dělnických bank bylo lépe a užitečněji zhodnotiti značné jmění odborových organizací a s nimi spjatých podniků ve vlastních bankovních ústavech, než je-li přenecháváno soukromým bankám. Tímto způsobem dostane se jednak podnikům, jež jsou blízký odborovým organizacím, i jiným, především družstevním podnikům potřebného úvěru snáze a levněji, jednak se vracejí zisky dělnických bank opět do kapes dělnictva, které je jejich akcionářem. Při zakládání dělnických bank amerických přistupovala k uvedeným právě mo-

mentům ještě potřeba poskytovat menší zápůjčky svazovým členům po dobu jejich nezaměstnanosti a možnost zasáhnouti rozhodným způsobem ve prospěch dělnických zájmů ve stávkách. Tam, kde tvořili značné procento členstva přistěhovalí dělníci západoevropští, měla dělnická banka za úkol usnadnit a zlevnit jim pravidelné zasilání částečných úspor do vlasti, pravidelně přes Rusko. Významným praktickým momentem při zakládání dělnických bank, aspoň v Německu, bylo financování dělnických družstevních podniků, po případě družstevních organizací. Tyto podniky, ponejvíc spotřební družstva, družstva stavební a styčné s nimi podniky výrobní nemohou se dosti rychle rozvíjeti hlavně proto, že se jim nedostává nutných finančních prostředků. Důležitým je i to, že ukládáním peněz v jednom peněžním ústavu zjednoduší se jednotlivým odborovým svazům a organizacím finanční agenda (přepsáním konta v knihách dělnických bank), což znamená již se stanoviska národohospodářského značný pokrok.

Hrály-li praktické důvody hlavní roli při zakládání dělnických bank, jsou neméně pozoruhodnými také účele hospodářskopolitické a motivy ideologické, aspoň u dělnických bank evropských. Pokud jde o cíle hospodářskopolitické, usuzovalo se správně, že peníze dělníků, zřízců a úředníků uložené v soukromých peněžních ústavech půjčují se pravidelně těm, kdož v hospodářských zápasech stojí proti těmto střádalům. Střádal má obyčejně velmi malou, ne-li žádnou kontrolu, jak se v těchto ústavech nakládá s jeho úsporami. Při zakládání dělnických bank byl hlavní zřetel obrácen k tomu, aby dělnictvo mohlo kontrolovati, jak se užívá jeho úspor, a samo mohlo použítí těchto peněžních ústavů jako nového mocenského činitele v sociálním boji. Šlo však i o to, aby dělnictvo bralo účast na celém hospodářství banky a spolurozhodovalo o něm. Dělnické banky mají se dáti do služeb svépomocného dělnického podnikání, mají zejména družstevním podnikům zajistiti lepší produktivnost a rentabilitu a připravovati tak plánovité hospodářství. Takto kuje odborově organizované dělnictvo účinnou zbraň pro boj o přeměnu kapitalistického hospodářství v hospodářství pospolitostní. Chce zasáhnouti svého protivníka v jeho nejvlastnější doméně jeho vlastními zbraněmi. Rozumí se tím podporovati socialisaci vývojovou cestou, socialisací kapitálu. Americké dělnické banky mají na zřeteli hlavně posílení hospodářské postavení dělnictva. Nestojí zásadně proti kapitálu a průmyslu, nýbrž proti diktátorsko-monopolnímu přepínání finanční moci několika málo jedinců ve státě; nestaví se zásadně proti zisku podnikatele a kapitalisty, nýbrž proti vysokým ziskům docilovaným na základě nevyužitých výrobních možností nebo na základě příliš nízkých mezd.

Hospodářské a ideologické vytčení cílů i motivy jsou u dělnických bank různé podle toho, jaký světový názor a politické stanovisko zaujímají odborové organizace, které vyvolaly tyto banky v život; u všech však hraje rozhodnou roli myšlenka družstevní. Základem je všude hospodářské emancipační úsilí, které směřuje k tomu, aby hospodářský život byl proniknut penězi dělníků, zřízců a úředníků a byl ovlivňován ve smyslu cílů, jež si dělnictvo vytklo.

Pokud jde o obchodní formu, jsou evropské dělnické banky většinou akciovými společnostmi, jejichž akciový kapitál zůstává úplně nebo aspoň převážně v rukách odborových organizací. Tuto formu volily proto, aby nebyly brzděny ve své obchodní pohyblivosti; jsou však učiněna určitá opatření, aby se zabránilo vnikati do nich živlům, které stojí proti dělnickým zájmům. Americké dělnické banky nemají na zřeteli žádných ideologických cílů směřujících k přeměně dnešních hospodářských poměrů, jako dělnické banky kontinentální, zvláště pak dělnické banky orientované socialisticky, nýbrž stojí

výslovně na půdě dnešního hospodářského řádu a chtějí vyzískati z něho vlastními prostředky to nejlepší pro dělníky. To má svůj důvod již v naprosto jiném ideologickém postoji amerických odborových organizací, které se považují za čistě hospodářské organizace zájmové a zastávají ve veškeré své činnosti i prakticky toto reální, možno téměř říci bezideologické stanovisko. Vzhledem k naprosto jiné mentalitě amerického dělnictva, které se přizpůsobují samozřejmě i odborové organizace, má i organizace a praktická činnost amerických dělnických bank naprosto jinou tvářnost než většina dělnických bank kontinentálních.

Už vnější zřízení amerických dělnických bank jest zásadně rozdílné od evropských, zejména německých. Odborové organizace, které stojí za těmito bankami, mají v držení pravidelně pouze 51% jejich akciového kapitálu; ostatní část akcií, pravidelně nízkých, snaží se banky umístiti mezi členstvem odborových organizací. Jsou rovněž akciovými společnostmi, ale do správních orgánů delegují se i zaměstnavatelé, kteří se chovají loyálně k odborovým organizacím, nebo osoby, od jejichž účasti ve správě ústavu se očekává zvláštní úspěch. Nositeli dělnických bank jsou v Americe jednak ústřední odborové svazy, jednak místní správy odborových organizací za podpory ústředního svazu, dále místní organizace nebo i místní kartely odborového svazu. Jest tudíž dělnické bankovníctví ve Spojených státech dalekosáhle decentralisováno u srovnání s centralisticky vybudovaným dělnickým bankovníctvím evropským, zvláště německým, kde jsou dělnické banky ve správě vrcholných odborových svazů. K tomu tam přispívá platné bankovní zákonodárství, podle něhož je ve většině států zapovězeno zřizovati filiálky; mimo to jsou banky, které spravují cizí peníze, podrobeny zvláště přísnému státnímu dozoru. Americké dělnické banky obmezují se stále více na prokazování služeb především odborovým organizacím samotným a jejich členům, tudíž „malému člověku“ vůbec tím, že mu dávají větší úrok z vkladů omezivše dividendy, že poskytují členům odborových organizací úvěr za přiměřenějších podmínek než banky soukromé, že umožňují vkladatelům účast na zisku, čímž se neliší v podstatě od všeobecně užívané americké bankovní praxe. Vedle správy jmění odborových organizací usilují dělnické americké banky stejně jako německé o to, aby soustředily u sebe i peníze členů odborových organizací nabádajíce dělníky k soustavným úsporám. Opravdu se jim také podařilo z větší části převést peníze dělníků ze soukromých bank do svých. Mimo to pracují však americké dělnické banky ve značné míře s penězi obchodních firem, obecních a státních úřadů a ostatních sdružení a jednotlivců. Zdůrazňují méně výnosné, zato však lépe zajištěné ukládání peněz poskytují ochotně úvěry průmyslovým podnikům proti zabezpečení jejich produktivního použití a nutnému zajištění. Je pozoruhodné, že se poskytují dalekosáhlé úvěry vydavatelům listů, aby se získaly pro dělnickou věc. Poskytováním úvěrů hledí též podle možnosti podporovati podniky družstevní. Skýtají úvěr i farmářům na podnět odborových organizací zemědělských, podporují stavby zdravých rodinných domků dělnických, provádějí životní pojištění atd. Dnes jeví se u nich sice určitá stagnace v obchodním vývoji, ba dokonce určitý zpětný vývoj, nelze však přes to mluvit podle autora o nějaké „krisi“, jak se někdy píše.

Dělnické banky jsou novým typem bank, jistým druhem svépomocných organizací, které vyrostly z potřeb poměrů a mají v rámci dnešní hospodářské soustavy plnit určité speciální úkoly povahy družstevní a sociální. Evropské dělnické banky děkují v neposlední řadě z dobré části za svou existenci poválečné nouzi o úvěr. Dělnické bankovníctví jako nový článek sociálních úvěrních organizací (povahy veřejné a družstevní)

nemůže a ani nechce dnes učiniti zbytečným bankovníctví soukromokapitalistické, jehož vyžaduje velkopřmysl, velkoobchod, vývoz a dovoz, dlužné závazky vůči cizině, veřejný úvěr a zakládání velkopodniků. Velkobanky a banky soukromé jsou přizpůsobeny našim dnešním hospodářským potřebám, prodělaly jako takové přirozený dějinný vývoj a jsou významnými útvary dnešní doby. Také dělnické banky jsou přirozenými výrazovými formami dnešního našeho hospodářství v mnohém pozměněného a jejich vývoj v další budoucnosti vnese jasno do otázky jejich existenčního oprávnění.

Dáti odpověď na otázku, jaký sociální význam má dělnické bankovníctví, znamená ukázati na praktický význam dělnického bankovníctví jakožto nového činitele v boji o jeho lepší sociální postavení a všimnouti si zároveň zpětného vlivu dělnického bankovníctví na dělnictvo, zvláště na jeho stanovisko k hospodářství. Činnost dělnických bank v zájmu dělnictva je přímá a nepřímá: jednou chtějí zabrániti tomu, aby banky respektive soukromá výdělkářská hospodářství nekula z dělnických peněz zbraně proti dělnictvu samotnému (na př. přímým poskytováním úvěru závodu, který nepřipustil stávkou v době, kdy ostatní závody byly stávkou postiženy, poskytováním úvěru družstevním nebo jiným všeobecně prospěšným podnikům, jež chce konkurence seslabiti nebo zneškodniti), nepřímou pak podporou vlastních podniků spravovaných podle sociálních zásad a nikoli podle výhradné zásady výdělkářské. Vzhledem k sociální hodnotě možno stavěti dělnické banky na stejný stupeň jednak s družstvy a s podniky všeobecně prospěšnými, jednak s odborovými organizacemi. Sociální význam družstevnictví zejména pro střední a nižší vrstvy jest jistě bezesporný. Jest jisto, že zvláště spotřební družstva byla a jsou skutečným požehnáním pro domácnost chudších tříd obyvatelstva, zvláště širokých mas dělníků. Že i odborové organizace jakožto organizace zájmové mají své sociální zásluhy, jest rovněž nepopíratelno; odborové organizace jakožto zástupkyně dělnických zájmů osvědčily se vždy zcela dobře. Ať tak či onak, nelze popřít, že družstvo právě tak jako odborová organizace jest vhodnou formou hospodářské svépomoci na půdě svobodného hospodářského řádu a že i dělnické banky jako nový činitel stojí v této linii. Dělnická banka je novum mezi prostředky dělnictva v zápase o jeho lepší sociální postavení a možno ji zařaditi stejně oprávněně jako člunek do odborářského organismu jeho, a to ještě větším právem vzhledem k její podstatě jako hospodářského podniku s cíli pospolitostně hospodářskými a vzhledem k její vnitřní struktuře, k organizacím družstevním. Dělnické banky slouží oběma činitelům celého hnutí dělnického. Metody dělnických bank, pokud jde o podporu dělnictva, jsou v různých zemích různé. Než sám fakt, že podporují finančně družstva a dělnické organizace, by již postačil k tomu, aby se jim přiznal veliký sociální význam pro dělnictvo.

Dělnické banky představují podle autora z největší části pokus o revisi tradičních metod odborových organizací v hospodářskopolitickém boji. Stávky stojí odborové organizace enormní sumy. Hledají se proto prostředky a cesty, aby bylo dosaženo cílů, k vůli nimž se sahalo dosud ke stávkám, levnějšími prostředky, t. j. vyvarováním se stávkám. Zakládáním dělnických bank nemá býti sice stávka jako účinná zbraň odstraněna, leč její použití má býti podle možnosti omezeno, při nejmenším aspoň zlevněno. Spuštěním úvěrových závor, průlomem do jednotné fronty podnikatelů zakládáním vlastních podniků a podporou těch na straně zaměstnavatelů, kdož se k boji proti dělnictvu nepřipojí, jak se v Americe prakticky již častěji stalo, hledí se pracovní a mzdové boje zkrátiti a tak uspořiti peníze vynakládané na stávku. Již pouhý fakt, že je tu tato možnost, nutí protivnou stranu k prozíravosti a vyhnutí se nejistému boji. Lze očekávati,

že dělnická banka bude mít v budoucnosti podstatný vliv na sociální chování se podnikatelské třídy k dělníkům, zejména poskytnutím nebo odepřením žádaného úvěru. Že si dělnické banky samozřejmě stejně jako spotřební družstva a jiné závody, blízké dělnickému hnutí, stanovily zásadu poskytnouti svým zřízencům pokud možno vzorné mzdové a pracovní podmínky, nepotřebuje bližšího osvětlení. Dělnické banky jsou též školami samosprávy: zástupci dělníků se jimi učí rozuměti otázkám, jež jsou v souvislosti s politickou a hospodářskou situací jejich země, a nabývají zkušeností, bez nichž nelze převzít žádné vyšší administrativní odpovědnosti ani využití výhod z ní plynoucích. Dělnické bankovníctví jest povoláno k tomu, aby se stalo pozoruhodným činitelem v dělnickém hnutí na poli hospodářském a sociálním. I kdyby se podařilo dělnickým bankám jediné to, že by vnesly myšlenku spořivosti do kruhů těch, kdož se k ní chovali dosud netečně nebo přímo odmítavě, kdyby se podařilo získati a vychovati tyto kruhy ke spoření u vlastní banky, vykonaly by již nesmírně významný čin pro zlepšení postavení dělnictva. Jest jisto, praví autor, že i dělnické banky jsou novým znamením hluboko zasahujících změn v dělnickém vývoji posledních desítiletí. A přes rozmanité vnitřní i vnější potíže, jež bylo nuceno překonávati, vyvinulo se dělnické bankovníctví již dnes v hospodářsky a zároveň i sociálně významného činitele v našem moderním hospodářském životě.

V závěru konstatuje autor, že dělnické banky osvědčily za dobu svého trvání tolik životní síly, že se s nimi musí vážně počítat. Zejména jako úsporné organizace širokých vrstev obyvatelstva a jako úvěrní organizace spotřebních družstev a podniků spotřebitelů nelze je podceňovati jakožto nového mnohoslabného článku v dnešním hospodářství tápajícím po nových formách. Nové ideje a potřeby si vytvářejí nové formy. Pro celkové hospodářství znamená mnoho, bude-li na př. podporou družstevnictví, zde hlavně organizací spotřebitelských, podepřeno udržení kupní síly dělnických mezd a jinými zařízeními, jež propagují spoření, usnadněno, aby hospodářská nádrž sil byla vydatněji zásobena, než by se dalo očekávati bez zásahu dělnických bank. Mimo to nelze nedoceňovati mimo hmotnou stránku hlavně též ideální hodnotu, kterou mají dělnické banky vychovávající široké vrstvy dělnictva k chápání vlastní hospodářské moci a uschopňující je tak k zabezpečení lepšího hospodářského postavení svépomocí na půdě daných poměrů. Dělnické banky mohou stejně jako ostatní hospodářské podniky umožniti nahlédnouti do rozmanitých obtíží a nesnází, s nimiž je sjata podnikatelská a správní hospodářské činnost, jež bývá často terčem špatně podložených útoků. Toto hledisko nepřímého psychologického zpětného působení stejně jako přímých psychologických a mravních vymožeností, které vykonává výchova ke spoření na dělnické vrstvy, to jsou momenty národohospodářské povahy, jichž nelze podceňovati, nýbrž jež nutno naopak příznivě hodnotiti.

Svědomitá a hojnými statistickými daty doložená Comprixova práce stojí za pozorné prostudování.

A. Klimt.

Dr. SAUL SAPIR: DIE KONSUMGENOSSENSCHAFTEN IN RUSSLAND, IHRE THEORIE UND PRAXIS. Buchhandlung des Verbandes Schweiz. Konsumvereine Basel 1928. Stran VIII + 260 za 7 Fr.

MARTIN BÖCKENHAUER: DIE GENOSSENSCHAFTEN IM WIRTSCHAFTS-SYSTEM DES SOWJET-STAATES. Vyšlo ve sbírce „Soziale Organisa-